

Á. Varga László

1948–2023

In memoriam

Búcsúzunk Á. Varga Lászlótól, többségünknek Lacitól, a magyar levéltárügy elmúlt négy évtizedének meghatározó alakjától, a tudományszervezőtől, a családapától, a baráttól.

Emlékszem első találkozásunkra, a Mályiban 1998-ban tartott regionális levéltári találkozón, ahol Laci a Nógrád Megyei Levéltár küldöttségét vezette. Emlékszem egy határozott, koncepciózus, hihetetlen meggyőzőképességgel rendelkező szakemberre, akinek akkor mi, fiatalok, ittuk a szavait. Meg arra is emlékszem, hogy beállt közénk focizni, a kapuba. Mind a kettő Laci volt, a nagybetűs Levéltáros és a fiatalok közé beszálló kolléga, barát.

1999-ben már Budapest Főváros Levéltára főigazgatója lett, amikor találkoztunk. Hogy hogyan került oda? Varga László, a BFL másik feledhetetlen emlékü főigazgatója mondta nekünk, fiataloknak, hogy neki elege van az örökös küzdelemből, amit az új épületért vívott, szeretne visszalépni levéltárosnak, történésznek, és kell valaki a helyére, aki eléri azt, ami neki nem sikerült, aki koncepciózus, karizmatikus és nem melleleg ízig-vérig levéltáros. Ez volt „a” Laci. Mi csak bólogatni tudtunk a felvetésre. A BFL akkor is már az ország második legnagyobb levéltára volt, számos innovációval, ugyanakkor komoly hátrány volt rendkívüli széttagoltsága: az új épület előtt az intézmény öt, a város legkülönbözőbb részein található telephelyen működött, a raktárhiány, az iratátvétel lehetetlensége a széttagolt működésnél is nagyobb probléma volt, és ezt kellett valakinek akkor megoldani. Először a hűvösvölgyi Heinrich István utcai épületben, a Szentföldön találkoztunk. Emlékszem, Laci akkor még csak a BFL leendő főigazgatójaként jött el hozzánk, fiatalokhoz, és a területi állami levéltári koncepcióról szóló tervezetet vitatta meg velünk. Már ez az első hivatalosféle találkozó is jellemző volt rá: levéltári kérdéseket mindig országos kontextusban vizsgált. Nem is nagyon ismertem akkor más levéltári vezetőt, aki ennyire szíven viselte volna mindig a hazai és vidéki levéltárügyet, majd pedig a határon túli levéltárak érdekeit. Ő valóban tudott országos, sőt Kárpát-medencei szinten, keretekben gondolkodni. A BFL főigazgatójaként hihetetlen lendülettel kezdett munkába. A fő célja az új épület volt, amelynek a tervei már elődje alatt elkészültek, de a főváros részéről nem volt meg az elhatározás és a pénz azok megvalósítására. Laci konfliktusokat is vállalva konokul küzdött az új épületért, és végül elérte, hogy a főváros 2001-ben döntést hozzon. Az alapkőletétel 2002 őszén volt, az épület 2003 végén már

A megemlékezésül közölt beszédek 2023. december 1-jén hangzottak el Á. Varga László temetésén a budapesti Fiumei úti sírkertben. A szövegeket az elhangzás sorrendjében közöljük.

szinte készen állt és a levéltár 2004 nyaratól működik jelenlegi helyén. Lacinak ebben el-
évülhetetlen érdemei voltak. Innentől kezdve már egy más BFL volt, amelyet ő vezetett:
eddig a kollégák a többi telephelyen dolgozókat nem is ismerték személyesen, nagyon
ritkán találkoztak, ez számos probléma forrása volt, de az új épületben valóban egy
csapat lettünk. Laci nemcsak arra koncentrált, hogy a levéltári munka minden eleme,
az iratátvételtől a rendezésen és segédletkészítésen át a közzétételig, a kutatók kiszolgálá-
sáig előírászerűen, magas színvonalon történjen, hanem arra is, hogy a munkatársak
a lehető legjobb körülmények között dolgozzanak. Aki akkor itt dolgozott, nagyra érté-
kelte, hogy Laci szinte minden évben szervezett egy buszos kirándulást a környező or-
szágokba, hogy a kollégák megismerkedhessenek a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, vajda-
sági, horvátországi levéltárakkal, levéltárosokkal, történelmi emlékekkel. Ezek az utak
nemcsak szakmailag voltak hasznosak, hanem valóban közösséget építettek. Laci volt az,
aki megalapította a BFL első szakmai díját: a Gárdonyi-emlékérmet és -díjat, előbbi
a levéltárosoknak, utóbbit a nem levéltáros munkakörben dolgozóknak. Ez komoly
elismeréssé vált, kitüntetett figyelem övezi azóta is intézményünkben a megítélését,
átadását. Közösségszervező munkája ma is hat. Nekünk, akkor még fiatal levéltárosok-
nak nagyon imponált, hogy Laci nagy gondot fordított a tudományos kutatásokra is,
ő azok közé tartozott, akik szerint a levéltárosi hivatás része a történettudományi kuta-
tások végzése. Ezeket a nézeteket akkor hangsúlyozta, amikor éppen terjedőben voltak
azok a vélemények, amelyek szerint a levéltárosoknak hivatalnokként kell dolgozniuk,
a történeti munkálatokat pedig a hivatásos történészekre kell bízni.

Nála mindig mindenki nyitott ajtót talált értelmes tudományos projektek, kutatások,
külföldi ösztöndíjak kapcsán. Érdemes azt is kiemelni, hogy Laci azt is szorgalmazta,
hogy ne csak fővárostörténeti kutatások folyjanak, hanem a BFL munkatársai a ma-
gyar történelem minden területén, ágán és minden fontos levéltárban legyenek jelen
a határon innen és túl. Jól tudta, hogy a kollegák ilyen jellegű kutatásai újabb és újabb
kapcsolatokat hoznak a BFL-nek, ezért is támogatta ezeket kiemelten. A nevéhez fűző-
dik az Urbs – Magyar Várostörténeti Évkönyv megalapítása és a kétévente megtartott
Magyar Várostörténeti Konferenciák sorozata. Már a címválasztás is jelezte: nemcsak
Budapest történetének kutatását tűzte ki célul, hanem a Kárpát-medencei magyar vá-
rosfejlődés egészét. Főigazgatósága alatt számos kiváló publikáció látott napvilágot, ezek
közül kiemelném azt a sorozatot, amelyet ő kezdeményezett: a Bácskai Vera, Faragó
Tamás, Kövér György és Kubinyi András történészek válogatott várostanulmányait
összegyűjtő, ma is megkerülhetetlen korpuszokat.

Laci főigazgatói időszaka egybeesett a levéltárügy innovációs átalakulásának kez-
detével, az adatbázis-építés, a digitalizáció térhódításával. Laci nagyon nagy hangsúlyt
helyezett az állományvédelemre, a mikrofilmzésre és a digitalizálásra, szorgalmazta
a digitális állományok közzétételét is. Főigazgatói időszaka harmadik ciklusára esett az
elektronikus levéltári rendszer bevezetése, amelyet a BFL a Magyar Országos Levéltárral
(ma Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) együttműködésben valósított meg
2009 és 2013 között. Ha összegezni szeretném a BFL-beli szakmai útját, teljesítményét,
ennél jobban nem lehetett volna keretbe foglalni: Laci vezetésével az intézmény a mo-

dern levéltári épülettől eljutott a legmodernebb, világszínvonalú levéltári technológiáig. Ennél nagyobb, maradandóbbat levéltári vezetőként alkotni szinte lehetetlen.

Laci a Kárpát-medencei levéltárügy fejlesztését is szívügyének tekintette, kezdeményezője és megvalósítója volt a Kárpát-medence levéltári forrásai – Fond- és állagjegyzékek kiadványsorozatnak, neki köszönhető, hogy a BFL gondozásában megjelentek a szlovákiai, kárpátaljai, burgenlandi és vajdasági kötetek, majd elindultak az erdélyiek is, ez utóbbi már az Országos Levéltár égisze alatt, de Laci tevékeny részvételével. Ezeknek a munkáknak hatalmas szerepük van a határon túli magyar levéltári anyagok megismertetésében, fennmaradásában. (Emlékszem, amikor Laci régi barátja, Fodor Pista zentai levéltár-igazgató azt mondta a vajdasági kötetről: „Bevittem a belgrádi kollégáknak és megmutattam nekik: a magyarok tudnak minden iratunkról, most már nem lehet ezeket eltüntetni!” Ennél jobban talán illusztrálni sem lehet e munka jelentőségét.)

Laci komoly szerepet játszott a 2000-es évek eleji levéltári együttműködésben, az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa elnökeként tíz éven át küzdött a minisztériummal, a fenntartókkal, hogy a megyei és a fővárosi levéltárak jobb helyzetbe kerüljenek. 2016-ban nála talán senki sem érdemelte ki jobban az utódszervezet, a Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa által a hazai megyei és városi levéltárügy előmozdításának elismerésére alapított Bősze Sándor-díjat, amelyet először neki ítéltek oda fáradhatatlan, önzetlen munkájáért.

Laci, nekünk, fővárosi levéltárosoknak mindig hiányozni fogsz, a fanatikus munkád és állhatatosságod, emberismereted, segítőkészséged és mások felé tanúsított ember-séged, megbecsülésed soha nem felejtjük el! Nyugodj békében!

Kenyeres István

Drága Laci!

„Na, legyetek jók!” – ezt mondtad a telefonba utoljára, így, többes számban, pedig azelőtt sosem búcsúztál tőlem ezzel a három szóval. Három hét választott el a haláltól. Véletlen volt, vagy üzenni akartál: megéri tán jónak lenni? Minden kérdésünk ezután már választalan marad.

Hogy elmentél, próbáljuk összerakni darabokból a képet, ami voltál, és ránk nehezedik a kellő tudás hiánya. Nem ültél le a sokat szorgalmazott életinterjúra, az élet pedig most cserbenhagyott.

Pedig szeretted. „Elégedett ember ön, Á. Varga László?” – szegezték neked a kérdést még 1991-ben. Kategorikus IGEN volt a válasz. Meg is indokoltad: „Elértem, amit ezen a pályán elérhet az ember.”

„Azt mondják: fanatikus vagyok!” – mondtad másutt. „Három nap és három éjjel képes vagyok dolgozni egyfolytában. (...) Mára a tempó csökkent, két hónap inten-

zív munka után olyan vagyok, mint a kifacsart citrom. De jól érzem magam ebben a világban.”

Jól lenni ebben a világban – ez minden földi ember vágya. Neked ott volt ehhez a család: a feleség és az általad imádott, vásott fiúk, a levéltári folyosók három kedves kis réme. Ma is emlékszem a munkaszobaaajtók gyors záródására, amikor megjelentek, s arra a végtelen apai türelemre, amivel békítgeted, vigasztalod őket. Egyszer – te csak mosolyogtál – a losonci pelikánhoz hasonlítottalak, aki önnön húsával és vérével táplálja fiókait. Mert akit szerettél, azt nagyon szeretted!

Melletted voltunk, s most is itt állunk sokan, akik részesei voltak a szeretetednek, atyai gondoskodásodnak, annak a hétköznapiokban megújuló figyelemnek, ami könynyebb tette számunkra a járt utat.

Emlékszem arra az elkeseredett, a realitásokkal is szembemenő küzdelemre, amit Dupák Gábor betegsége ellen, az életéért folytattál. A munkatárs, a szívedbe fogadott barát tragédiája volt talán az első alkalom, hogy szemedbe nézett a halál. Lám, akkor is veszítettél, mint veszítünk mi, mindannyian.

Biharországból indultál, a küzdelmeidben ott volt a nyakas kálvinisták öröksége, a szavaidban pedig a szülőföld. „Megösmérem” – mondtad mindig, a mi nógrádi fülünknek furcsa ö-zéssel.

Az egyetemi évek után Egerben váltál azzá, ami később *a mindent* jelentette az életedben. 1973-ban lettél a Heves Megyei Levéltár munkatársa. Végigjártad a grádicsokat, voltál segédlevéltáros, levéltáros, majd végül igazgatóhelyettes. A Kovács Béla által vezetett „egri műhely” az akkori évek legjobb szakmai közössége volt, ahol nyíltan, magas szinten lehetett a levéltári szakma legégetőbb, a történettudomány legfontosabb, s a politika legkényesebb kérdéseiről is diskurálni. Élénk szakmai érdeklődés, nyitottság, az eltérő álláspontok mérlegelése, szenvedélyes munkakedv és munkabírás jellemezte a kis közösséget. Olyan barátságok kötődtek, amelyek azután életvégig elkísértek.

Ezt az eltérő véleményeket befogadó, a vitát nem kényszernek, hanem eszköznek tekintő magatartást hoztad 1982-ben magaddal Salgótarjánba. Jelképes, hogy a döntést úton hazafelé, a Tiszán már átlépve hoztad meg.

Nem csupán a lakás, az igazgatói fizetés miatt döntöttél így, leginkább a kihívás vonzott. Ahogy te magad mondtad később: „Ha Egerben maradok, folytatom ugyan a kutatást, mert van, ki biztosítsa hozzá a feltételeket. Itt azonban kiépíttem egy akkor még csírájában lévő levéltárat. S nekem ez jelenti az igazi sikerélményt.”

A másik ok az előd, Schneider Miklós iránt érzett tiszteleted volt, akit te szakmai mércének tartottál. 34 éves voltál ekkor, az ország legfiatalabb levéltár-igazgatója.

Már az indulásnál megfogalmazódott benned a szakmai program: „... az intézmény vezetése által addig képviselt magas levéltári szakmai követelményeket megtartva megpróbálok egy olyan levéltárosi-történeti műhelyt is létrehozni, amelynek hatósugara akár a megye határain is túlterjedhet.”

Merész terv volt, főként, ha a materiális adottságokra tekintettél. Az ország legelesettebb levéltárát vetted át, amelynek anyaga csak 1968-ban költözött vissza Budapestről a megyébe, méltatlan körülmények közé.

Amikor jöttél, a levéltár már megkapta a főépületet is, de a volt régi épület fűtetlen, omladozó vakolatú részeiben továbbra is denevérek röpködtek, s a nemesi vármegye örökbecsű, pótolhatatlan értékű iratainak jó része rozoga fapalcokon várta jobb sorsát.

A másfél kilométernyi levéltári anyagot csupán heten kezelték, ráadásul azt is két helyen. Az intézménynek egyetlen olyan szakalkalmazottja volt, aki öt évnél hosszabb levéltári gyakorlattal rendelkezett, ráadásul ő is a balassagyarmati részlegben dolgozott. A többieknek mindössze egy-két éves levéltári munkaviszonyuk volt.

Amikor 1999-ben elhagytad a megyét, engedve a Budapestről érkező hívásnak, egy 34 fős munkaközösséget adtál át az utódodnak. Az itt töltött tizenhét évben a levéltárban őrzött iratanyag közel hatszorosára gyarapodott. A munkatársak között nyolcan felsőfokú, hatan pedig felsőfokú szakmai végzettséggel rendelkeztek, négyen egyetemi doktori címet szereztek. A számok felidézik azt a heroikus küzdelmet, amivel a „csírából” – ahogy mondtad – elismert, a megyében és a szakmában egyaránt számontartott intézményt hoztál létre.

Talán senki sem épített, bővített annyit, mint te. Az általad irányított nagy volumenű iratbegyűjtés, amellyel évtizedek lemaradását pótoltd, újabb és újabb raktárakat, polcokat követelt. Az országban először vettétek át a hetvenes-nyolcvanas évek tanácsi iratait, levéltári gyűjteménybe tettétek az ott őrzött kataszteri térképeket. A rendszerváltást követően pedig te döntöttél úgy, hogy selejtezés nélkül veszed át a szocialista korszak teljes ügyészégi, bírósági anyagát, páratlan politika- és társadalomtörténeti forrásbázist teremtve a jövőbeni kutatók számára.

Az országban is egyedi módon levéltárba kerültek a rendszerváltás után csődbe ment állami vállalatok maradandó értékű iratai, a gazdaságtörténet alapvető, ilyen teljességükben sehol másutt fel nem lelhető forrásai.

Már az első években láttad, Nógrádban – más megyékhez képest – minden forinthez lelkesedésből kell hozzáadni egy másikat. A maradandó értékű megyei „csődös” iratok átvétele mellett ez a felismerés mozdított, amikor belevágtál a felszámolt cégek, vállalatok iratainak „bértárolásába”. Így jött létre „Tiribes”, a levéltár fejlődésének legfőbb záloga. A raktár „kitalálása”, a csődiratok elhelyezése akkora saját bevételhez juttatta a levéltárat, hogy lehetővé tette a jelentős eszközbeszerzéseket, a számítógéppark kiépítését, vagy épp az elviselhető munkakörülmények kialakítását. Regénybe illő a harc, amit a vállalkozással megszerzett források megtartásáért vívtál a megyével. A „Tiribes” úttörő vállalkozás volt, az országosan tervbe vett regionális átmeneti gazdasági levéltárak egyetlen megvalósult darabja, amely a te szakmai zsenialitásodnak, vállalkozó kedvednek volt a bizonyítéka.

Az elsőik között ismerted fel a számítástechnika jelentőségét. Felszerelt, szakalkalmazottakkal működő restaurátorműhelyt hoztál létre a semmiből. Új helyre költöztetted, majd új raktárral bővítetted a balassagyarmati részleget, kastélyt alakítottál át raktárrá Karancskeszin, a központban megszerezted az „ideggondozó” volt épületét, majd működésed itteni végén megvásároltál és raktárrá alakítottál egy több ezer folyóméter irat tárolására alkalmas épületet.

Kapcsolatteremtő képességednek, helyzetfelismerésednek köszönhető, hogy Nógrádból nem vitték Budapestre az MSZMP iratait, azok eredeti rendjükben, régi helyü-

kön váltak kutathatóvá. Nincs más megye, ahol az anyag kezelője még a kilencvenes évek elején is – hol kéréssel, hol fenyegetéssel – kiérdemesült párttitkároktól gyűjtötte be a kommunista alapszervezetek jegyzőkönyveit.

A rendszerváltás számokra is nagy, emocionális élményt adott. Magad még párttag voltál, de – az állambiztonság által is megörökítve – az irodádat adtad oda, hogy megalkulhasson a megyében az egyik új párt. Az első szabad önkormányzati választás előtt pedig mosolyogva adtál helyet, gépet nekünk, akkori mozgalmároknak, hogy választási újságot szerkeszthessünk. Egy politikailag sokfelé forduló közösséget tartottál össze békében, alkotásban.

A kárpótlás embert próbáló feladata következett, majd beérkeztek a forradalmat követő megtorlás iratai. Kezdeményezted, megszervezted az ország levéltáraiban fellelhető '56-os dokumentumok feltárását. A munkából országszerte tanulmányok, monográfiák sora nőtt ki. Nem kis részben neked volt köszönhető az a felismerés, hogy a forradalom és szabadságharc eseményei, történései nemcsak a fővároshoz kötődnek, hanem a vidék forradalma ugyanolyan történelemformáló erővel bírt.

Mások számára is mintaként szolgált az első vidéki '56-os kronológia és adattár. Ezt követte a megint csak úttörő munka, a forradalom nógrádi dokumentumainak közléte két vastkos kötetben. A téma szakértőjévé, mondhatni „mindenesévé” váltál. Megannyi vitában védted a tényeket, akár az egykori résztvevők tévedéseivel szemben is.

A kilencvenes évek közepére létrejött az általad tervezett, felépített nógrádi szellemi műhely. Megjelent, más munkák mellett, a Madách-dokumentumgyűjtemény két vastkos kötete, a megye történeti statisztikája, Salgótarján történelmi kronológiája.

A humán tudományok terén Nógrád általad lépte át ismét a megyehatárt. A nyolcvanas évek közepétől motorja lettél a társadalomtörténet új szervezetének, ott voltál a levéltári élet valamennyi fontos kérdésének megvitatásánál, tagja, vezetője szakmai szervezeteknek, egyik formálója az 1994-ben elfogadott Levéltári törvénynek. A szakma országos jelentőségű és tekintélyű, meghatározó személyiségévé váltál. „Szívvel és tettel” – ahogy a tiszteletre kiadott kötet címe találóan megfogalmazta.

Drága Laci! Ma is látlak a földön kuporogva, iratokkal, könyvekkel, dobozokkal telirakott asztalod, széked, kanapéd árnyékában. Magas, sovány alakod – vékonyabb már aligha lehetne – felegyenesedik. Arcodat is csak a fekete, bozontos szakáll mutatja vastagbabbnak. Rágyújtasz az asznapi második doboz első cigijére és azt mondd a mellettem álló újságíróknak: „A térdeplésemet – ha akarja – fölfoghatja a levéltári munka előtti tiszteletadásnak is.”

Ott ülsz melletted újra a kocsiban, csorogva Kolozsváron, Brassón át Bukarest felé, hogy nyélbe üssük utolsó nagy vállalkozásodat, a román–magyar közös fondjegyzék ügyét – útközben mélézünk a régi idők emlékein –, s látom szemedben a hitet, hogy ami elképzelhetetlen, az megvalósul, igent mondanak, ha odaérünk.

Azt kívánom, hogy most, amikor odaérsz ahhoz a végső ponthoz, mondjanak neked igent! Rászolgáltál, nyugodj békében!

Tyekvicska Árpád

Gyászbeszéd

Amikor 1967 szeptemberében a behívóparancs Kalocsára, a Gábor Áron laktanya lövészsorozatában két egymás melletti vaságyra repített bennünket, nem sejtettük, hogy ez az ősz egy mindhalálig tartó barátság kezdete. Alig tudhattunk egymásról valamit, legfeljebb azt, hogy akkor mindketten 185 centiméter magasak voltunk, ami eldöntetlen helyzetet eredményezett a sorakozó alkalmával. Sohasem lehetett tudni, hogy most éppen kinek kell cipelnie a golyószórót gyakorlatozás idején. Viszont 11 hónap alatt jól kiismerhettük egymást, társaink majd mindegyike olyan ember lett egyetemista korunkban is, mint amilyenek a katonaságnál megmutatkozott. Laci sokkal önállóbb volt, mint én, nem katonaként került el először otthonról, már négy esztendő kollégistaként húzott le Nyíregyházán a középiskolai éve alatt. Szociálisan is érzékenyebb volt, messzebb és mélyebbre látott: ő adta kezembe 1968 tavaszán a Valóságban megjelent s akkoriban nagy port felvert Végh Antal-szociográfiát Penészlekről.

Leszerelés után történelem–földrajz szakos lett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, ennek révén egy erősen összetartozó közösség tagjává vált. Kívül- és felülállásukat csak erősítette, hogy ők félig a TTK-hoz, félig a BTK-hoz tartoztak. Büszkén hirdette ezt az „*Én vagyok a, én vagyok a tö-fös ifi, / Nekem nem parancsol senki...*” kezdetű indulójuk. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy mindenki szívlelt mindenkit. Mi sem mindig egy táborba tartoztunk, tulajdonképpen csak évek hosszú során derültek ki beszélgetéseink közben a láthatatlan közös, személyes meghatározottságok: a református-katolikus vegyesházasság otthoni légköre, a kulákká nyilvánítás származási adottsága. Ezek akkoriban kevésbé tűntek fontosnak, annál nagyobb jelentőséget tulajdonítottunk a vitákban tetet öltő nagy kérdéseknek, amit egy-egy regény vagy film hozott elénk: Sánta Ferenc Az ötödik pecsét című regényén vagy Bacsó Péter féllégálisan levetített A tanú című filmjén órákon át egymást túlkiabálva vitáztunk. Még ha nem is mi voltunk a hangadók, nem lehetett kimaradni a forgatagból.

Aztán felnőtté is szinte egyszerre váltunk: mindkettőnknek a diploma évében halt meg az édesapja. Ő Egerbe került levéltárosnak, s indult el azon a pályáiven, amelyet kollégái sokkal jobban számba tudnak venni. Kutattam mindegyik archívumban, ahol regnált, de az igazán nagy hatást az tette rám, hogy nem tudtam tőle olyan ügyben segítséget kérni, amelyben azonnal ne intézkedett volna, akármelyik levéltárban rejtkezdedt is a keresett anyag. Pontosan kifejezte habitusát a 60. születésnapjára készült tanulmánykötet címe: *Szívvvel és tettel*. Személye általánosan elfogadott volt, kapcsolatrendszere mindenütt működött.

Nyilván fontos szerepe lett ennek a nyolcvanas években a Hajnal István Kör alakulásakor. Oroszlánrésze volt abban, hogy a társadalomtörténet iránt érdeklődő vidéki levéltárosok és muzeológusok, valamint a fővárosi egyetemeken és intézetekben dol-

gozó kutatók egymásra találhattak. Nem véletlen, hogy 1986 őszén az akkori legifjabb magyarországi levéltár-igazgatóként ő szervezte az első salgótarjáni társadalomtörténeti konferenciát. „Gyurka, van 80 000 forintom, amit az iratrendezésekből szereztem a levéltárnak. Szervezzünk egy konferenciát!” – mondta a Fregattban. Aztán Bácskai Vera elnöksége alatt ő lett 1989-ben az egyesületi formát öltő Hajnal István Kör első titkára. Vagyis mindenese. A Kör konferenciasorozatából még kettőnek adott otthont Salgótarján (1989, 1996).

Mindig fontosnak tartotta, hogy levéltáros kollegái olyan doktori képzésben részesüljenek, ami nemcsak a források alapos elemzésébe vezeti be őket, hanem a legfrissebb nemzetközi szakirodalom eredményeit is megnyitja előttük.

A 60. születésnapján, 2008-ban készült fotón, ha hihetnénk a szemünknek, minden rendben levőnek tűnt. Tamás fia filozofát megszegyenítően szép köszöntőbeszédét sohasem lehet elfelejteni. Pedig Laci akkor már tudta, hogy közelesen be kell vonulnia a László Kórházba, hogy megvívja élet-halál harcát az alattomos kórral. Mindenki összefogott, és az eredmény nem is maradt el. A testi bajokat le lehetett győzni, de hogy közben milyen traumákon ment keresztül, azt sohasem tudjuk meg. A tudatalattit csak látszólag lehet megregulázni, s hatvan felett az ember már nem igazán nevelhető. A nyugdíjba vonulással előkerültek korábban kigondolt, még elvégzendő feladatok. 2016 májusában együtt tartottunk előadást a Hajnal István Kör születéséről. Minden anyagot összegyűjtöttünk, együtt akartuk megírni. Titkon reméltem, hogy a közös munka terapeutikusan is jó hatással lesz rá. Ám sehogy sem sikerült nekigyürkőznünk. Panaszkodott, hogy nem megy, nem tud koncentrálni. A levegő is megritkult körülötte. Egy krémes kedvéért egyszer még el lehetett csábítani a Dunapark cukrászdába, és a rá mindig is jellemző segítőkészséggel ő sem nyugodott addig, amíg ki nem vitt bennünket Óbudára egy általa kiszemelt szőnyegáruházba. 2020 őszén, halottak napján, útban Bihar-keresztesre még elvitt a böszörményi temetőhöz, majd visszafele felvett és hazahozott. Ez volt az utolsó közös utunk, később is sokat beszélgettünk a sírkertekről. És persze minden másról is. Aztán nem újította meg a jogosítványát. Az autót könnyebb letenni, mint magunkon felülemelkedni. Ezzel végtelenül beszűkült a mozgástere. Az utolsó két évben már orvosi kontrollra sem járt. Annak azonban nem tudott ellenállni, amikor Feiszt Gyuri elvitt bennünket Vácra egy senior levéltáros találkozóra. Vágyott a társaságra. Akkoriban legfeljebb újságért és ebédért járt el. De félúton le kellett ülnie egy párkányra. „Kifulladás” – mondta. Az utolsó időben már ki sem mozdult a lakásból, telefonon érintkezett a külvilággal. Nagyon örült viszont minden látogatónak. S a beszélgetések úgy folytak, mintha sohasem érhetnének véget. Pedig most, ezzel a beszéddel lezárulnak.

Laci! Bocsdásd meg, ha valaha, valamivel megbántottalak. Köszönöm, hogy a barátod lehettem. A barátság nem évül el, mindhalálig megmarad.

Kövér György